

Meer speeltuinen, minder buurtwachten

Strafrechthoogleraar Ybo Buruma

PIET-HEIN PEETERS

Burgers spelen voor nep-overheid en professionals voor nep-buurvrouw. Dat kan niet goed gaan, zegt Ybo Buruma. 'We realiseren ons niet dat onze wens om ellende te voorkomen ten koste gaat van vertrouwen en vrijheid.'

Wijkbewoners die in Den Haag samen met de politie surveilleren en in Maastricht de agenda van de politie opstellen. Hulpverleners en overheden die achter steeds meer voordeuren komen. Kinderen met problemen die vroegtijdig in databases belanden zodat er preventief bij ze kan worden ingegrepen. Allemaal ontwikkelingen in de aanpak van sociale problematiek die breed worden omarmd. Maar niet door Ybo Buruma, hoogleraar strafrecht van de Radboud Universiteit (zie kader, red.).

Buruma spreekt van een 'fundamentele en kritische rolverwarring' tussen overheid en samenleving. We weten volgens hem niet meer waar een overheid voor bedoeld is en wat een samenleving gewoon zelf moet regelen. 'Het lijkt wel of er tegenwoordig wordt gedacht dat een samenleving iets is wat je met beleid moet maken. Maar het is ten principale zo dat een samenleving er gewoon is, mensen verkeren met elkaar. Het zit in ons om zaken gezamenlijk te organiseren, we maken keuzes met wie we wel en niet willen zijn, wat wel en niet goed is. Vertrouwen is geen keuze, maar het uitgangspunt. Net als vrijheid. Zonder vertrouwen geen samenleving, zonder vrijheid geen mens-zijn.' De overheid heeft volgens Buruma een andere rol. 'De

overheid moet wantrouwen controleren, toezicht houden. De overheid handhaaft grenzen als vertrouwen en vrijheid tot verkeerde resultaten leiden. Je hebt als mens feitelijk de vrijheid iemand dood te slaan, maar de overheid reageert als je daar gebruik van maakt. Wij lijken ons echter niet te realiseren dat onze wens om ellende te voorkomen ten koste gaat van vertrouwen en vrijheid.'

'Ik zie als rechter nogal wat voorbijkomen en ik heb niet de indruk dat de hulpverlening werkt'

Wantrouwen

Er is een onnatuurlijke ontwikkeling gaande en volgens de Nijmeegse hoogleraar zijn we ons daar eigenlijk wel bewust van. 'De discussie rond Laura Dekker, het meisje van dertien dat rond de wereld wil zeilen, is een prachtig voorbeeld. Wat rond haar gebeurde, was om twee – op het eerste gezicht tegengestelde redenen – echt van de gekke. Aan de ene kant is het bizar dat een overheid tegen een meisje van dertien zegt dat je niet rond de wereld mag zeilen. Je hebt het dan dus over een overheid die de keuzevrijheid van een individueel mens beperkt. Aan de andere kant is het net zo vreemd dat zo'n meisje op dit idee komt en dat de mensen in haar directe sociale omgeving er niet uitkomen of ze haar nu moeten steunen of niet. En dus zitten we elkaar te vertellen dat dit circus toch anders zou moeten gaan, maar hebben we geen idee hoe.

We voelen dat het niet klopt, maar weten niet hoe eruit te komen.'

Wie schiet er dan tekort?

'In ieder geval die *civil society*, wij dus. Die is almaar zwakker geworden. Zie het als een menselijk lichaam waarin veel weefsel kapot is gegaan. Je hoort het mooi in discussies die mensen met elkaar voeren bij confrontaties in de publieke ruimte. "Ik heb het recht om dit te doen", wordt er dan gezegd. Maar "recht" is een term die hoort bij het domein van de overheid. In een samenleving begint het met andere normen: met waardering en vertrouwen. In een samenleving zijn mensen niet gelijk. Binding gaat uit van vertrouwen tussen verschillende, ongelijke mensen. De dokter vertrouwt zijn auto toe aan de monteur, de monteur zijn rug aan de dokter. Elkaar vertrouwen hoort bij een samenleving. Het kan niet anders.'

Maar we vertrouwen elkaar dus niet.

'Ik las pas geleden in *NRC* een verhaal over Stokkasselt, de slechtste wijk in Tilburg. Daarin kwam een Antilliaanse vrouw aan het woord die daar woonde en die vol vertrouwen en enthousiast over haar dagelijkse omgeving sprak. Ik ken die vrouw niet, maar ik realiseerde me dat ik haar eigenlijk niet geloofde. Zonder reden ging ik een beetje denigrerend over haar zitten denken. Waarom vind ik het zo moeilijk die mevrouw te geloven als zij zegt dat er ook mooie dingen in Stokkasselt plaatshebben?'

En?

'De kern is dat ik niet meer denk vanuit de samenleving, maar vanuit de overheid. De samenleving heeft geen vette, morele

'We durven er ten onrechte niet op te vertrouwen dat er een Jasper in het vliegtuig zit om een terrorist te overmeesteren'

YBO BURUMA

Ybo Buruma (1955) is als hoogleraar strafrecht een van de meest bekende juristen van Nederland. Hij treedt regelmatig op in landelijke media met betrekking tot onderwerpen als opsporingsmethoden, zedendelicten en georganiseerde misdaad. Buruma is bovendien met enige regelmaat rechter aan het gerechtshof in Arnhem, veelgevraagd adviseur van de Nederlandse overheid en lid van de Sociaal-Wetenschappelijke Raad van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen (KNAW).

verbindingen meer, maar is *lean and mean* geworden. Volgens mij beseffen steeds minder mensen dat je een deel van je identiteit ontleent aan de waardering en het vertrouwen van je omgeving. Daar zijn allerlei oorzaken voor. Sociologisch, politiek. De opkomst en ondergang van de verzorgingsstaat, de behoefte aan gelijke kansen en gelijke behandeling, oftewel de juridisering van het dagelijks leven, de multiculturele samenleving waarin men zich tot de eigen groep wendde. Deze thema's zijn al uit en te na bediscussieerd, maar het eindresultaat bevalt niet. We zijn in dat proces in feite

Foto: Hans van den Bogaard / HH

een basisafpraak uit het oog verloren. *Civil society* en overheid doen niet meer wat ze ten principale zouden moeten doen.'

We willen weer eens terug naar de jaren vijftig.

'Hou op zeg. Natuurlijk niet. Maar je moet wel constateren dat een kwestie als Laura Dekker zich vroeger op een andere,

maatschappelijke manier oploste. De overheid ging er niet over. En je moet ook constateren dat het vijftig jaar geleden in Brabant heel normaal was dat een 12-jarige een biertje dronk. Aan dat soort culturele verschillen moeten we tegenwoordig niet denken omdat de overheid, gevoed door deskundigen, ons vertelt dat dat niet goed is. Terwijl die 12-jarige in die tijd echt wel gecorrigeerd werd als het

nodig was. Maar natuurlijk was die tijd ook te benauwend, de sociale controle te groot.'

Nep-overheid

Zie de Nederlandse samenleving als een huis. Volgens Buruma is het met het fundament van dat huis grondig mis. Het huis zakt weg en er wordt dus veel energie gestoken in het overeind houden van dat huis. 'Hoe herstel je het wezen van de *civil society*, het vertrouwen, de samenhang? Dat moet anno nu volgens mij de leidende vraag zijn.'

Er is toch veel beleid dat daarvoor bedoeld is? Er wordt wat afgepraat en geschreven over het herstellen van sociale netwerken, over vitale wijken.

'Dat zal best. In de praktijk zie ik burgers voor buurtwacht spelen en professionals achter die voordeur komen. Het is goed bedoeld, maar uiteindelijk tot mislukken gedoemd. Je moet burgers niet voor nep-overheid laten spelen en professionals niet voor nep-buurvrouw.'

Ja hoor. Alsof de buurvrouw een multi-probleemgezin kan helpen.

'Ik zie als rechter nogal wat voorbijkomen en ik heb niet de indruk dat de hulpverlening werkt. Het aantal verzoeken om uithuisplaatsingen neemt hand over hand toe. Het gaat er mij om dat als de buurvrouw binnenstapt die én eerder binnenstapt én een andere toon aanslaat dan de professional met een hbo-opleiding. Die buurvrouw laat merken dat ze iets niet waardeert op een manier die past in haar deel van de *civil society* en dus niet in overheidsjargon. Als een gezin wordt geterroriseerd door een 17-jarige zoon, dan is het heel moeilijk stevig op te treden omdat die jongen met elke maatregel

*'Opbouwwerkers.
Die zijn cruciaal'*

moet instemmen. De overheidslogica schiet dan tekort, terwijl een oom met gezag wonderen kan doen.'

Eigen Kracht-conferenties (bijeenkomsten waarbij het sociale netwerk rond een gezin bij elkaar wordt gebracht om een aanpak af te spreken, red.), geloof je daar wel in?

'Dat vind ik dus een stuk natuurlijker. Weet je dat er in Nederland inmiddels tienduizenden gevallen van kindermishandeling binnen het gezin zijn geregistreerd? Zijn dat allemaal potentiële Savannah's? Natuurlijk niet, maar hoe weten we dat? Met protocollen? Via een databank? Ik ben als de dood dat we steeds meer gaan letten op de verkeerden. De buurvrouw die het gezin goed kent, kan het wel weten. Maar de overheid vertrouwt die buurvrouw niet. Zoals we er ook niet op durven vertrouwen dat er een Jasper in het vliegtuig zit om een terrorist te overmeesteren.'

Pardon – moeten we daar dan op vertrouwen?

Ja, eigenlijk wel, in elk geval veel meer dan nu. Het is natuurlijk een extreem voorbeeld, maar het alternatief dat nu optreedt, bevalt me veel minder. Ik kijk met ongelooflijk veel wantrouwen naar al die databases, naar al die systemen waar mensen in terechtkomen. Het creëert een illusie van controle die onmogelijk waargemaakt kan worden. En tegelijkertijd stimuleert het wantrouwen. We lijken te zijn afgeleerd elkaar te vertrouwen en elkaar aan te spreken.'

Opbouwwerk

Geen nep-overheid en geen nep-buurvrouw. Geen databases ook. De volgens Buruma leidende vraag – hoe herstel je het wezen van de *civil society*? – brengt de hoogleraar strafrecht tot een opvallend pleidooi.

'Ik sta aan de kant van de mensen die het weefsel proberen te herstellen, en dan dus niet met gezamenlijke surveillance, maar met een speeltuin. De gezamenlijke surveillance is een negatieve vorm van aan cohesie werken. Ik zou er eigenlijk geen cent in willen steken.'

Waarom dan wel?

'In opbouwwerkers. Die zijn cruciaal. Professionals die weten hoe ze mensen weer kunnen laten samenleven. Mensen die ervoor zorgen dat de buurvrouw achter de voordeur komt. Die voor elkaar krijgen dat jij en ik een groepje jongeren bij ons in de wijk zonder aarzeling aanspreken. Ik heb geen idee hoe dat moet, maar ik hoop zeer dat zij dat wel weten.'

Vraagt wel een lange adem.

'Voor de duidelijkheid: ik zeg dus niet dat als de buurvrouw niet achter de voordeur komt, de professional dat per definitie ook niet moet doen. En ik zeg ook niet dat samenwerking tussen politie en burgers per definitie fout is. Ik zeg wel dat het bypasses zijn die niet het hart van het probleem zelf herstellen. De burgerlijke samenleving moet vertrouwen en waarderen, de overheid moet controleren en gelijk behandelen. Dat uitgangspunt hebben we volgens mij hard nodig.'

Piet-Hein Peeters is freelance journalist.